

Bertels: Dames en heren, ik zal proberen mijn tijd zo economisch mogelijk te gebruiken en in snel tempo een aantal dingen bij U te berde te brengen. Er zijn twee vragen gesteld, of liever gezegd de eerste vraag is in twee stukken uit elkaar gehaald; er is een vraag naar de zin en het wezen van de geschiedenis en er is een vraag naar de methode, de methodiek van de geschiedenis. Het ontstaan van geschiedenis als wetenschap is een in hoge mate achtentiende eeuwse avontuur; na de Aufklärung is er grote revolutie, de industriële, de franse, de democratische en de agrarische, die duidelijk maken, dat men ten opzichte van de processen die zich met mensen afspelen binnenwerelds kan denken. Het afscheid van de speculatief wijsgerige en theologische vraagstellingen betekent misschien de geschiedenis wetenschap; natuurrechtidee en romantische paradigma's als het nadenken over de totaliteit of het eigen karakter van historische periodes of bronnen als toegangspoorten tot de werkelijkheid van het verleden zijn er het kenmerk van. Het afscheid van wat ik dan maar noem het onto-theologische denkbeeld is misschien een omzien in weemoed geweest, dat wil zeggen dat talloze ideologische elementen overgebleven zijn in de daarna zich afspelende negentiende-eeuwse en twintigste-eeuwse wetenschap van geschiedenis. In die zin denk ik dat die vragen over zin van geschiedenis en wezen van geschiedenis speculatieve vragen zijn, die voegelijk uit wetenschappelijk werk kunnen worden afgevoerd en dat geschiedenis bekeken moet worden als wetenschap en die wetenschap is vandaag de dag de vraag naar de zin en het wezen der dingen, voorlopig terzijde gelegd als een veel te moeilijke en te veel belovende aanpak, waarop we, als we proberen wetenschappelijk te werk te gaan, een weinig zinnig antwoord kunnen geven. Dat wil dus zeggen dat ik langs het eerste stuk van de vraag heen loop en denk dat geschiedenis en theorie van de geschiedenis, of liever gezegd het nadenken over wat geschiedenis is (noem het voor mijn part dan liever meta-geschiedenis, een wat minder gevaarlijk woord dan die zo amsterdamse term van theorie der geschiedenis), ik denk dat je, nadenkend over metageschiedenis, meer die kant op zou moeten van proberen zicht te krijgen op langs welke wegen, langs welke methodes, en op grond van welke methodologische posities je bezig bent met het beoefenen van geschiedwetenschap. Een korte formule over wijsbegeerte (daar kunnen we misschien die methodologie mee typeren): wijsbegeerte is voor mij een vorm van meta-denken, dat wil zeggen een op rationaliteit stoelende manier, een niet-speculatieve manier van nadenken over zowel empirische kennis als kennismaking met empirie, met an-

dere woorden, filosofie is iets, wat sterk gevoed wordt door empirische kennis, en het nadenken over, het contact krijgen over, het communiceren met empirische dingen om ons heen (ruimtelijke objecten, techniek, veranderd milieu enz.) Wetenschap is voor mij een geregeld stelsel regels, waarneming, taalgebruik, redeneren en ingrijpen; dat wil zeggen die regels moeten garanderen dat de individuele onderzoeker een gedaanteverwisseling ondergaat, een soort denkbeeldig intersubject wordt, waardoor hij dingen kan doen die navolgbaar zijn door elk ander willekeurig getraind subject, zodanig, dat dezelfde inhoud er uit komt. Voor mij is dan wetenschappelijk bezig zijn met geschiedenis in die zin een buigen onder het juk van de wetenschap, n.l. het volgens regels opereren (waarneming, taalgebruik, redeneren en ingrijpen; met het laatste hebben historici nog erg weinig te maken hoewel dat in de toekomst misschien wel eens anders zou kunnen worden), nadenken over geschiedenis en de positiebepaling van geschiedenis als wetenschap betekent dus dat je duidelijk uitspreekt hoe je tegen die methodologie aankijkt, die vandaag de dag een soort vaag middenterrein is tussen de wetenschappen en die sinds de ontwikkeling van de vorige eeuw een nogal neopositivistisch aspect gekregen heeft. Daar zit grote winst in maar het is tegelijkertijd een eenzijdige ontwikkeling. Binnen de methodologie zijn vandaag ook allerlei discussies gangbaar, discussies die - als ik het heel snel samenvat - o.a. voor een aantal mensen betekenen dat er meer ruimte moet komen voor modelopvattingen, dat er ruimte moet zijn voor ideologiekritiek, dat er mogelijkheden moeten zijn voor data-theorie, dat het misschien mogelijk is om structurele analyse om te zetten in een duidelijk programmatische regel van hoe zou je dat moeten doen en waarin je ook zoiets als paradigma-kritiek kan toepassen. Wetenschap is een terrein waar nog flink over gevochten wordt; methodologisch kan je dus niet zeggen dat één van de grote stromingen vandaag de dag de totalitaire methode tevoorschijn tovert. Dat is noch het neopositivisme, dat is noch het marxisme, dat is noch het structuralisme en dat is ook niet de methoden en technieken zoals die als datatheorie in de sociale wetenschappen wordt gevonden. Vandaag de dag moet de taak van historici zijn mee te discussiëren over wat de methoden van de wetenschappen eigenlijk zijn (in concreto over de methoden van de sociale wetenschappen, want het sociaal-culturele veld is bij uitstek het veld waar historici mee bezig zijn); dat wil zeggen dat ik duidelijk kies voor de b-kant van de vraag en daarbij zeg: er is een methode, een methodologie in opbouw, maar daar moet nog veel aan gebeuren wil die bruikbaar zijn voor historici dan tot nu toe.

Bornewasser: Naar de vraag "in welk opzicht oneens met de karakteristiek" gaat een gedeeltelijk oneens, niet alleen omdat "ik ben het eens" een merkwaardige vulling van de vijf minuten zou betekenen.

1a) Ik vind namelijk de duiding van de geschiedenis als geheel, vragen naar zin, wezen en ik vul in voor etcetera vragen naar Geschichtlichkeit, tijd, naar eindigheid, dat soort vragen zijn m.i. puur filosofische thematieken. Ik zou de reflectie hierop en het aanreiken van resultaten ervan willen toebedeeld zien aan de filosoof van beroep. Het onderdeel dat hij verzorgt zou ik willen noemen, niet origineel, wijsbegeerte der geschiedenis. Ik denk overigens ook dat godsdienstwetenschapsbeoefenaars in het algemeen en de theologen in het bijzonder het hunne krachtens de definitie van hun vak er over moeten en kunnen zeggen. Die filosoof hoeft dan geen bijzondere kennis van de geschiedenis, van het verleden, te bezitten en hij bezit die doorgaans ook niet, maar dat is geen bezwaar. Ik zou dat college van die filosoof, antwoordend op "welke plaats zou U in willen ruimen", min of meer verplicht willen stellen voor de aankomende historici, net als fysici het niet zonder natuurfilosofie kunnen stellen en psychologen zonder wijsgerige anthropologie. Het vak is voor historici bijzonder belangrijk, om twee redenen m.i.: ten eerste om hem bij een confrontatie met het verleden er gevoelig voor te maken hoezeer in dat verleden onder de naam geschiedschrijving theologie en filosofie, met historische feiten gelardeerd en gecamoufleerd, werden geboden. Ten tweede acht ik die wijsbegeerte der geschiedenis van belang omdat de persoonlijke, filosofisch gefundeerde antwoorden op de vraag naar de zin, het wezen van het historisch proces het engagement, de blikrichting, de focusbepaling etcetera van het onderzoek mede bepalen, en dat speelt weer mee bij 1b), bij theorie der geschiedenis, waar ik nu op kom.

Ik zou onder een principieel geluid van "mee eens", karakteristiek geluid van b voor theorie der geschiedenis, toch theorie der geschiedenis iets anders willen karakteriseren, en wel aldus: een meta-historische reflectie op werkwijze, methodiek, mogelijkheden en beperktheden van het vak historisch onderzoek. Reflecties op de specifieke aard van de historische wetenschap tegen de achtergrond van de verschuivende, op zijn minst controverser visies op wetenschap in het algemeen. De specifieke spanning van de historicus tussen hemzelf als subject en zijn nooit meer werkelijk in dialoog tredende object, discussies over wat men expliciet en vooral nog impliciet (belangrijker) beoogt te bereiken, dit alles valt onder theorie. Een bijzondere plaats neemt daar-

bij de hermeneutiek in, de interpretatieleer. Juist vooral waar zij een algemeen filosofische problematiek raakt (denk aan het algemene, niet zuiver historische vraagstuk van het lezen van een tekst: staat er wat er staat) ben ik geneigd door een filosoof, die taalanalytisch geschoold is, een cursus algemene hermeneutiek te laten verzorgen. Vanwege ook het kentheoretische aspect van wat de historicus beoogt of kan beogen (kan hij het verleden bereiken, reconstrueren, krijgt hij vat op iets reëls of maakt ieder zijn eigen verleden? Stoot hij op een totaliteit of stoot hij op verschillende lagen zonder werkelijk geheel?), met het oog op die vragen zou die filosoof systematisch een stuk algemene kenleer, kentheorie moeten verzorgen. Ook hier dus pleit ik voor een min of meer verplicht wijsgerig college, gegeven door een filosoof, kentheorie en algemene hermeneutiek. Bij theorie der geschiedenis komt dan begripsmatig en algemeen theoretisch voorbereid eigenlijke historische problematiek aan de orde. En ten slotte pleit ik dan als antwoord op de slotvraag voor zo veel mogelijk binnen het historisch werkcollege, binnen het feitelijk historische bedrijf geïntegreerde vak theorie der geschiedenis, niet zozeer apart; vandaar ook mijn voorgestelde correctie op de formulering: een niet zozeer wijsgerige analyse als een meta-historische reflectie.

Brands: Over vragen naar zin en wezen van de geschiedenis hebben mijn voorgangers een paar goede opmerkingen gemaakt waar ik het ten dele mee eens kan zijn, die zijn veel te moeilijk voor ons om op dit ogenblik een wetenschappelijk antwoord op te geven, dat blijft puur speculatie. Ik ga een stap verder dan mijn collega Bornewasser, ik wil het ook niet uitbesteden aan de koppelbaas filosoof in dit opzicht, want ik heb nog nooit enig voordeel gezien van dat type reflectie voor de concrete geschiedbeoefening. Maar dan om ter zake te komen. Als ik deze vraag terzijde schuif en elke metafysica en ontologie zo veel mogelijk buiten het verhaal probeer te houden: voor mij gaat het in de eerste plaats om heel praktische theorie. Hoe is de situatie op het ogenblik? Er is, zo kan men dat toch zonder te veel te dramatiseren schetsen, een algemene burgeroorlog in bijna alle wetenschappen, in ieder geval in de sociale wetenschappen, een burgeroorlog tussen zeer verschillende standpunten. Ik noem er slechts een paar: het westelijke, om ze maar niet anders te kwalificeren, tegenover het oostelijke, het oosterse zelfs, geschiedopvattingen, de hele dekolonisatie van de geschiedenis en dan niet alleen wat dan ook met een afschuwelijk europese term de derde wereld genoemd wordt, ik zou dat liever twee-derde van de wereld

willen noemen, maar in de eerste plaats de dekolonisatie van onze eigen samenleving net zo. Het gaat om de vraag: geschiedenis waarvan? van wat? van welke groepen? Over dat soort vragen met het doel, n.l. om onze geschiedbeoefening alleen maar wetenschappelijker te maken, moeten een aantal theoretische vragen gesteld, verborgen assumpties opgespoord worden, allerhand (want dat vind ik de ergste kwaal van de meeste geschiedbeoefening) verborgen pars pro toto-pretenties; ik vind nog altijd het mooiste voorbeeld daarvan de ontdekking van Amerika, er is geen sprekender voorbeeld. Amerika hoefde helemaal niet ontdekt te worden als je het uit niet alleen Europees standpunt bekijkt. Zo zit ons taalgebruik vol van dit soort egocentrismen, van dit soort anti-objectiveringstendenties, allerhand concepties zijn daar zwanger van. Om dat soort pars pro toto-pretenties op te sporen en (laten we hopen) te elimineren is een theoretisch praktische bezigheid hoog nodig. Elke pretentie van objectiviteit en derhalve objectivisme moet hierbij opzijgezet worden want het woord van Droysen is nog altijd geldig dat 'objektivität', of althans de pretentie daartoe, niets anders is dan een vorm van 'Gedankenlosigkeit'. Dat is in de eerste plaats de opzet van de theorie der geschiedenis in zeer praktische zin; twee doeleinden: 1) inderdaad een poging tot universalisering en het te boven komen van alle vormen van particularisme, die in onze geschiedopvatting nog terug te vinden zijn, in nationale zin, in sociale zin en vooral ook in Europese zin, dat is één ding, en 2) daarbij zal die theoretische geschiedenis elk middel om het niveau van objectivering en daarmee van universalisering te verhogen moeten aangrijpen.

Ankersmit: Wel, mijn positie ligt ongeveer tussen die van de heer Bertels en professor Bornewasser in. Ik geloof dat in grote lijnen het traditionele onderscheid: speculatieve geschiedfilosofie en analytische geschiedfilosofie, die samen het totaal uitmaken van theoretische geschiedenis wel houdbaar is en dat alles wat onder de naam theoretische geschiedenis geschreven is doorgaans wel in deze beide categorieën valt in te delen. Desalnietemin heb ik het gevoel dat deze karakteristiek op een bepaald moment en op een zeer interessante wijze faalt, n.l. als men zich af zou vragen hoe het historisme gekarakteriseerd zou moeten worden dan blijken zich problemen voor te doen. Enerzijds is het historisme natuurlijk een 'Weltanschauung' met allerlei ideeën over staat en over mens, enerzijds is het historisme dus wel een 'Weltanschauung' en als zodanig behoort het onderzocht te worden, bekeken te worden binnen het geheel van de speculatieve geschiedfilosofie, maar anderzijds heeft het historisme ook een

(misschien een beetje een vreemd woord in dit verband) toch ook wel een methodische kant, n.l. dat bekende de tijd vanuit zichzelf verstaan, de tijd voor zichzelf laten spreken. In dit opzicht ligt dus het historisme in de kritische of analytische geschiedfilosofie. Deze indeling blijkt dus bepaalde moeilijkheden op te leveren. Ik geloof dat een aannemelijke verklaring voor dit somtijds dooreenlopen van beide polen gegeven is door Haskil Fain, in een aardig boekje getiteld "Between Philosophy and History". Hij zegt daarin dat de historicus steeds zoekt naar een 'narrative unit of reference' en hij bedoelt daarmee dat een historicus steeds zoekt naar een subject, zoiets als de staat bij Hegel of Ranke is, of een klassenstrijd zoals bij Marx is; steeds zoekt hij naar zo'n 'narrative frame of reference' of zo'n 'narrative unit of reference', waar hij zijn verhaal aan op kan hangen. Dat wil dus zeggen dat de historicus altijd een keuze moet doen voor een bepaald object of een bepaalde entiteit als de meest wezenlijke drager van het historisch gebeuren: ik zei het U al, de staat bij Ranke of Hegel of de klassenstrijd bij Marx. En belangrijker nog - dat houdt daar ook wel mee verband - hij moet ook steeds een keuze doen voor wat hij als 'historical evidence', als historisch bewijsmateriaal wil laten gelden. Wat kan als argument gelden ter ondersteuning van een bepaalde historische visie? Ook daarin zien we Marxisten, diplomatiek-historici, ideeënhistorici etcetera onderling van mening verschillen. De kwestie is nu dat ook binnen wetenschappelijke gronden tussen deze verschillende opties niet gekozen kan worden. De wetenschap begint pas als die keuze eenmaal gemaakt is, als men een keer gekozen heeft voor de staat, de klassenstrijd, etc. etc. Deslanietemin zijn die verschillende opties, die de historicus hier doet, wel van groot belang voor de vakbeoefening en men ziet dus dat een buitenwetenschappelijke of speculatieve optie van invloed is op de vorm van geschiedwetenschap die men bedrijven wil. Op grond hiervan lijkt mij dan de vervlochtenheid van speculatieve en kritische geschiedfilosofie groter dan het traditionele onderscheid doet vermoeden.

Dan in de tweede plaats het vraagstuk van de functie van de theoretische geschiedenis binnen de historische studie. Aangezien de studenten in de geschiedenis, als ze van de middelbare school komen, doorgaans met een soort eenheidsconceptie van de geschiedenis arriveren - ze hebben het idee dat zoals het in de geschiedenisboeken gepresenteerd wordt dat met één methode en op één manier geschreven kan worden terwijl dat toch in feite helemaal niet het geval is, dat allerlei blikpunten mogelijk zijn - is het geloof ik van belang

om in de geschiedenisstudie daar ruimschoots de aandacht op te vestigen. Ik geloof dat de theoretische geschiedenis hier een belangrijke positieve functie hebben kan; de verschillende specialisaties, de verschillende richtingen binnen het historisch onderzoek kunnen in een cursus theoretische geschiedenis besproken worden. Allerlei misverstanden, overdrijvingen of irrationele keuzen binnen de mogelijkheden van de geschiedbeoefening kunnen aldus vermeden worden. Het lijkt mij daarom van het grootste belang historische studenten tenminste een tijdlang te verplichten zich met een paar theoretische problemen bezig te houden.

van Holthoon: Er zijn twee vragen; ik dacht dat ik over de vraag naar de duiding van de geschiedenis in het algemeen een paar stellingen zou kunnen formuleren. Ik heb de neigin om op punt b) 'een wijsgerige analyse van de werkwijze, van de methodiek van de historicus', d.w.z. moet er zoiets als een meer specifieke theorie der geschiedstudie zijn, te zeggen: nee. Ik zit ook een beetje in dat curieuze probleem waar de heer Ankersmit mee zit, en waarover ik ook al in een college over theoretische geschiedenis het woord gevoerd heb - en dat was maandag, U kunt toch niet van mij verwachten dat ik tussen maandag en vrijdag zo vreselijk veel nieuwe dingen verzin. Ik heb het opgeschreven in een paar stellingen, ik zeg er het "ceterum censeo" bij, omdat ik niet helemaal zeker weet of ik ze wel serieus meen, dat weet ik niet. Daar gaat 'ie.

De zin van het geschiedgebeuren: uitingen van kosmische onverschilligheid, tekenen van een verborgen kosmische harmonie (ik hoop het tweede, ik vrees het eerste, het alternatief twee is duidelijk een soort paradijsgedachte).

De zin van de geschiedenisstudie. Ik dacht dat het hoorde tot de zin van de geschiedstudie om mythen te scheppen. Dat wil zeggen, een soort bezigheid van het heden zin te geven door een soort perspectivische verheldering uit het verleden. Als iemand van U er op staat zal ik proberen later in een discussie uit te leggen wat mythen volgens mij zijn, maar ik laat het even liggen en ga door naar de volgende bezigheid van de historicus, al wil ik nog wel even kwijt als provocerend interludium dat ik geen onderscheid kan maken tussen mythe en historische werkelijkheid, hoogstens tussen ware en valse mythe. De volgende bezigheid van de historicus is het afbreken van mythen, dat houdt de volgende bezigheid in: hij is niet uitpuittend, het demaskeren van politici die een soort van geschieduitleg voor eigen gebruik plegen; de ontnuchtering van de nostalgie, die ieder mens eigen is die naar zijn eigen verleden wil,

een soort terug-naar-de-baarmoeder-gedachte die een historisch perspectief heeft; het tonen van de overmoed van andere wetenschappen, het afbreken van mythen van eigen vakgenoten, en desnoods heel prive het besef dat men dat doet om zijn eiegen mythe daarvoor in de plaats te stellen en het eigen carrière-verloop daarmee te verspoedigen. En dan (dat vind ik ook erg belangrijk) - ik knoop vast aan *historia magistra vitae* - ik geloof dat de historicus als moralist een heel directe inbreng heeft in de actualiteit. Dat is onder het hoofd 'zin van de geschiedenisstudie'. Dan de theorie van de geschiedenisstudie. Naar mijn idee bestaat er niet zoiets als een theorie der historiografie. Ik ben het eens met dat soort vragen waar Brands mee zit, maar ik vind daarvoor de theorie der historiografie wel wat erg veel. Er bestaat wel naar mijn idee een soort meta-mythologie (ALS U mij dat barbarisme vergeeft), het gaat gewoonlijk schuil onder de filosofie der geschiedenis; ik zou dat vooral uit de handen van filosofen willen houden. Er bestaan wel methoden en technieken van de menswetenschappen en ik dacht dat historici (en daarin ben ik het volkomen met Bertels eens) nou eens echt niet moeten doen alsof ze een soort van buitenbeentje zijn en daar in hun studie gebruik van maken. Ik kan alleen niet zien - dat is eigenlijk mijn punt hier een beetje - waarom je nou heel specifieke methoden en technieken en methodologieën zou moeten ontwikkelen voor de historische studie. Dan is er een belangrijk punt waarin je eigenlijk leert kennen hoe serieus iemand is als hij betrekkelijk vrijblijvende stellingen formuleert, n.l. hoe hij dat nu eigenlijk in het onderwijs en onderwijsbevoegdheid daaraan gekoppeld wil zien. Ik zou de geschiedenisstudie ondergebracht willen zien in een interfaculteit; ik zou in die interfaculteit willen hebben aardrijkskunde, psychologie, de sociologie, ik zou de min of meer gegroeide traditionele studietoelaten blijven bestaan, maar met daarnaast een vrije studierichting met hetzelfde stoffiedefect dus wat de afgestudeerde historicus, dus de eerste graads leraar toekomt, die dus een pakket samenstelt uit die verschillende wetenschappen.

Kossmann: Na alle diepzinnige beschouwingen die tot nu toe geleverd zijn heb ik absoluut niets toe te voegen, zeker niet als dat komt na de toch wel dramatische interventie van de heer van Holthoon. Ik zal dan ook zeker niet vijf minuten nodig hebben om mijn standpunt te bepalen, vooral ook omdat, mij dunkt, de vragen zo zijn ingericht dat het antwoord nu voor mij vrij makkelijk te geven is, wat misschien ook wel komt omdat de vraagstelling niet geheel en al buiten mij om is gegaan. Wat betreft 1a) zou ik inderdaad bij de meeste sprekers (ik geloof dat ik de heer van Holthoon moet uitzonderen) zou willen aansluiten en zeggen: die zin en dat wezen van de geschiedenis

is een buitengewoon interessant studieobject, maar laten we nu toch voorlopig als historici eens een ogenblik onze mond willen houden. Ik geloof namelijk dat het bij wetenschap een kwestie is van opportuniteit, ik geloof dat op het ogenblik de opportuniteit van deze vraagstelling in ons vak niet bijzonder groot is. Kijk ik naar 1b), dan is hier een formule gekozen of men een wijsgerige analyse van werkwijze en methodiek van de geschiedenis, van de historicus, dus van de geschiedenisstudie, waar ik het wel mee eens zou kunnen zijn als dat niet alleen maar een college wordt, een college wordt van een vakfilosoof. Ik blijf namelijk van mening dat een dergelijk college, een dergelijke analyse, niet alleen uitsluitend op wijsgerige gronden kan gebeuren, eenvoudig omdat de methodiek van de historicus toch het best te doorzien valt door de historicus zelf. Om dat ook nog iets te amplificeren zou ik eigenlijk willen voorstellen dat men een dergelijke analyse presenteert, niet alleen van de tegenwoordige historicus, maar ook van de historici uit het verleden, helemaal daar gelaten of men die vroegere historici wil beschouwen als wetenschappers in de moderne zin van het woord. Maar het lijkt mij dat men, als men een dergelijk college, een dergelijke analyse geeft ten bate van historici (want daar gaat het hier natuurlijk om) niet verwaarlozen mag de lange geschiedenis van de historische werkwijze en de historische methodiek. De plaats van dit alles in het eenvoudige curriculum van de geschiedenisopleiding - daarover kan men m.i. kort zijn - dient een plaats te hebben en m.i. een betrekkelijk grote plaats, maar het dient niet - naar mijn vaste overtuiging - gedwongen een centrale plaats te krijgen. Ik blijf namelijk geloven dat heel wat mensen geschiedenis gaan studeren, de geschiedenis willen beoefenen niet uit een soort theoretische grond maar eenvoudig om empirisch werk te doen. En ik persoonlijk heb de neiging om te denken dat we de mensen die empirisch onderzoek willen doen zonder veel filosofische of methodische reflectie maar rustig hun gang moeten laten gaan, omdat ze toch eigenlijk niet zo vreselijk veel kwaad stichten. Zij verzamelen stof, zij bewerken allerlei materiaal, misschien op een naïeve manier, maar wij kunnen daar allemaal gebruik van maken en waarom in vredesnaam zou nu de Universiteit dit soort mensen het onmogelijk moeten maken zich te versieren met die toch afschafbare titel van doctorandus. Ik geloof eigenlijk dat dit mijn enige bijdrage kan zijn tot de hoge discussie die hier gevoerd wordt.

Nauta (de discussie inleidend): Ik wijs er op dat in de eerste plaats omstreden is in hoeverre men met vraag 1a) aan de gang moet gaan en ook omstreden is of men dit aan de filosoof moet overlaten of niet (ik herinner op dit punt aan het verschil

in opvatting van de heer Bornewasser en enkele anderen) en ik wijs er in de tweede plaats op dat de leden van het forum er - met de heer van Holthoon uitgezonderd - het eens zijn dat lb) een functie moet krijgen in de opleiding; waarbij, als ik goed geluisterd heb men eigenlijk algemeen van mening is dat je dit in ieder geval niet uitsluitend aan filosofen moet overlaten.

Prof. van Winter (uit de zaal): Ik heb het gevoel dat ik als senior de taak heb de boel wat aan te houden. Dan is het misschien goed om iets te zeggen van hoe of de gang van zaken in het onderwijs bij de opleiding van historici op theoretisch gebied in mijn ervaring zo op gang gekomen is. Het is altijd zo geweest van de prille tijd af dat ik hier in 1913 aankwam als student dat er behoefte bleek te bestaan aan een korte inleiding in: wat doe je nu eigenlijk als historicus en wat is de waarde van je product? Dat was al zo bij Bussemaker, dat was veel sterker nog bij Huizinga, en ik heb zelf geprobeerd ook om te verhoeden dat de studenten, als koetjes in de wei, leren grazen zonder te beseffen waarheen hun gang voert. Ik had altijd het gevoel dat als je wist wat je met beginnende studenten moet ondernemen en wat het gewicht moet zijn in dat opzicht heel wat kan doen omdat je, laat ik zeggen, hun naïviteit, waarvan je vroeger het gevoel had, weg kunt nemen.

Nauta: Hecht U nu meer waarde aan la) of lb) of aan beide?

Van Winter: Zin en wezen van de geschiedenis is natuurlijk een formulering die nogal aanvechtbaar is, omdat je er dan vanuit wilt gaan dat zin van de geschiedenis en wezen van de geschiedenis, dat in die formulering het woord geschiedenis in twee verschillende betekenissen wordt gebruikt. De zin van de geschiedenis is de zin van het geschiedgebeuren, het wezen van de geschiedenis is het wezen van datgene dat de mens van dat gebeuren weet te begrijpen; dat is andere geschiedenis.

Ankersmit: Ik geloof in tegenstelling tot professor van Winter dat het toch wel zo is dat het wezen van de geschiedenis ook verstaan kan worden als iets wat in het historisch gebeuren zelf ligt; ik geloof met name dat vele historici die zich bewegen of bewogen hebben op het terrein van de speculatieve geschiedfilosofie wel degelijk het gevoel hebben dat ze spreken over het historisch proces zelf en daar een mechanisme in ontdekken wat dat hele historische gebeuren draagt en daar richten ze dan ook hun aandacht op, ze zeggen: dat moet je gaan onderzoeken. Wanneer je dat mechanisme

die drager van het historisch gebeuren bij de kuif pakt dan kun je pas goed die geschiedenis als proces analyseren.

Nauta: Dit sluit dus ook aan bij Uw referaat, waarin U zegt: iedereen moet kiezen voor bepaalde dragers van de geschiedenis, daarin zit al een soort optie op het wezen.

Bertels: Ik wou bij dat laatste toch wel een levensgroot vraagteken zetten. Volgens mij is het juist een van de restanten van de speculatief-wijsgerige en theologische voorgeschiedenis van de geschiedenis als wetenschap om te denken dat het mogelijk is dat mensen in die zin de zin er van zouden kunnen vinden, gesteld dat die er is. Ik ben genoeg Marxist om te denken dat als er zin is mensen die zin moeten maken, o.a. het verschil met al die andere elementen van onze evolutionaire voorgeschiedenis. Maar dan zou ik - een beetje inspelend op van Holthoon - zeggen: het denken dat je die zin gevonden hebt, de zin die in dit verhaal zit betekent niets anders dan dat je zelf bezig bent met mythologie. Dan ga je mensen en jezelf iets wijs maken dat volstrekt onbewijsbaar is en waar je alleen maar langs een andere weg articuleert, dat je je speculatief in het bestaan overeind probeert te houden en die rol heeft de geschiedenis ontzettend lang gehad, het is niet voor niets het doorgeven van cultuur als rechtvaardiging van die cultuur, of juist als rechtvaardiging van onze andere cultuur.

Nauta: en omdat de mensen juist die zin moeten maken wilt U op de traditionele wijze juist aan 1a) geen functie toekennen?

Bertels: ja

Nauta: maar het keert wel op een andere manier weer terug, als ik U goed begrijp - kan dat wel allemaal onder 1b)?

Bertels: ik denk wel dat het zinnig is te vragen wat de zin van het wetenschapsbedrijf is.

Nauta: dat kan dus onder 1b), een mengeling van 1a) en 1b)?

Ankersmit: Ik zou daar dit op willen antwoorden. Ik geloof toch wel dat het zo is dat zo'n speculatieve optie verondersteld wordt bij elke wetenschapsbeoefening maar dat behoeft niet te impliceren dat je gelooft dat dat de enig mogelijke is, of dat de ware drager van de geschiedenis is. Bijvoorbeeld: je kunt zeggen: ik wil geschiedenis als een economisch proces, in termen zoals Marx het heeft voorgesteld, analyseren; je kunt ook zeggen: ik wil dat in een theologie doen zoals dat door Hegel is voorgesteld als een intellectueel proces. Daar resulteren twee verschillende soortne geschiedschrijving uit, maar je moet je inderdaad van de beperkingen van de vooronderstellingen bewust zijn, en dan kun je wetenschappelijk met een verantwoorde methodologie een geschiedschrijving maken.

Nauta: Ik bespeur een grote overeenkomst in de opvattingen van Bertels en Ankersmit, omdat zij beiden namelijk trachten het antwoord op de vraag 1a) te zoeken in de richting van de vraag 1b), omdat de vraag naar de drager van de geschiedenis voor Ankersmit is een vraag naar degene die bij het beoefenen van de wetenschap der geschiedenis als drager der geschiedenis zal beschouwen.

van Holthoon: Ik ben het met beide sprekers eens, maar laat ik er geen misverstand over laten bestaan dat ik het scheppen van mythe een wetenschappelijke bezigheid vind, iets wat tot de kern en het karakter hoort van de geschiedenisstudie en zover je dus wilt praten over iets eigens van de geschiedenisstudie dat je daar iets, wat ik maar neem, van meta-mythologie zou moeten toedenken. Maar ik kan niet inzien dat er in b), dus wat Bertels onder wetenschap verstaat, dat je daar als historicus de aanmatiging kan hebben dat je daarvoor nu zo veel bijzondere instrumenten nodig hebt. Er zijn een heleboel instrumenten die je in een heleboel verschillende situaties kan toepassen, de historicus kan ze gebruiken of er in ieder geval inspiratie bij opdoen.

Nauta: Kun je een voorbeeld noemen van een dergelijke mythe?

van Holthoon: Ik noem een typische mythe het idee van Marx over de ontwikkeling van het kapitalisme. Het punt daarbij is, dat het ontzettend inspirerend is voor wetenschappelijk onderzoek, dat het typische ook is, dat eigenlijk de toetsing van de gedachte zelf zich onttrekt aan de empirie, een zekere binding geeft, een zeker perspectief geeft aan een stuk geschiedgebeuren, en dat noem ik nou, bij gebrek aan een

beter woord, mythe.

Vraag uit de zaal: Hoe onderscheid je ware van onware mythe en hoe bepaal je bijvoorbeeld het ware in een ideologie?

Ankersmit: Ik zou daarop willen zeggen dat ik geloof dat je niet kunt zeggen dat je een bepaalde mythe als waar of onwaar kan ontmaskeren maar dat het gewoon afhangt van de praktische geschiedschrijving die je uitgaand van zo'n mythe kunt bedrijven, dat kan mislukken of dat kan goedgaan, naar mate dat beter lukt is zo'n mythe verstandiger om als uitgangspunt te kiezen. Je mythe is bijvoorbeeld de hand van God in de geschiedenis zoals Augustinus die heeft voorgesteld, ik geloof niet dat het een erg nuttig uitgangspunt is...

Brands: Ik zou nooit de terminologie gebruiken ware en onware mythe, dat kan ik ook alleen maar gebruiken uit het taalgebruik vanwege de provocatiewaarde, maar waar het me wel om gaat is hier zo veel mogelijk absolutististische pretenties te mijden. Ik zou het woord waarheid laten vallen, het gaat me om een meer of minder adequate, objectadequate behandeling van die stof. Elke theorie moet bekeken worden op zijn verklaringswaarde, zijn bijdrage tot de verklaring en dan gezien de doeleinden die ik net gesteld heb, namelijk zoveel mogelijk van dat stuk geschiedenis dat ik onder handen heb kan verklaren, en daarbij dus niet in een of ander particularisme verval want het gaat om de geschiedenis van de hele maatschappij met het hele vlechtwerk, niet een deel ervan cruit latend. Dan is het een heel praktisch punt: wat is de verklaringswaarde van die mythe respectievelijk theorie. Nog een kwaadaardig ding daaraan toegevoegd: elke theorie heeft een machtige immuniteit, de machtige neiging tot zelfbevestiging.

Nauta: Bedoelt van Holthoon met zijn mythen meer dan alleen hun theoretische vruchtbaarheid?

van Holthoon: Ik heb eens een definitie gegeven: mythen zijn verklaringscategorien waarbij het verleden gebruikt wordt om zin te geven aan het heden. Dat betekent natuurlijk dat het wel iets meer is. Ik geef ogenblikkelijk mijn kwaadaardige linkerbuurman toe dat het verschil tussen ware en onware, valse mythe niet erg gelukkig is omdat het woord waar een erg absolutistische klank heeft. Ik bedoel eigenlijk dit: waarom zeggen we niet met Sorel: waarom gaan we niet gewoon mythe maken? Sorel be-

doelde dat omdat je dan een heerlijk politiek instrument had om de massa bepaalde dingen op te leggen die het niet zo zonder meer zou slikken. Nu is dacht ik het verschil dit dat die 'ware mythen' waar ik het over heb altijd in ieder geval die wisselwerking moeten laten zien tussen empirie en mythe, of theorie, dus de heuristische waarde en de zin die je er dan uithaalt.

Brands: Dit gaat om een heel ander punt, en grijpt wat terug op een eerder geleverde bijdrage. Met mijn hooggeëerde collega Kossmann ben ik het eens dat we dienen te kiezen tegen de dwang in het curriculum. Maar hij heeft me ontzettend nieuwsgierig gemaakt wat nu gewoon empirisch onderzoek is.

Kossmann: De definitie van gewoon empirisch onderzoek, meneer Brands, is: gewoon empirisch onderzoek is gewoon empirisch onderzoek. Hele eenvoudige vraagstellingen, want we moeten de dingen niet diepzinniger maken dan ze zijn want ze zijn het gewoonlijk niet. Dat huis staat op die markt, dat is gebouwd op die en die dag in die en dit jaar, wat voor functie heeft dat huis in de loop van de jaren gehad en hoe valt die functie daarvan te verklaren in het economische systeem van die stad. Dat soort dingen bedoel ik. Daar zijn er talloze van, en het is geen bijzonder diepzinnig soort van historisch onderzoek. Toch is het soms in zijn eigen beperkte naïviteit soms belangrijk. Ik zou natuurlijk nooit willen beweren dat een academische studie zich tot dit genre vraagstellingen moet reduceren. Ik geloof wel dat als er studenten zijn die dit soort vraagstellingen aantrekt men hen niet verhinderen mag die lijn van hun gemoed te volgen.

Vraag uit de zaal: Wat is het doel van die bezinning op de theoretische geschiedenis met betrekking tot het middelbaar onderwijs, en heeft het daar ook een functie?

Bornewasser: Ik wou deze vraag graag eens verbinden met die uitdagende woorden van ware en onware mythe en dan denk ik dat inderdaad dat woord mythe als knuppel in het hoenderhok gebruikt is. Als we het woord mythe nou eens vertalen met: interpretatie waar niemand langs kan, en verbinden met de vraag die net gesteld is. Allen, die op de middelbare school zitten hebben een interpretatieschema, min of meer onduidelijk, niet geëxpliciteerd in het hoofd en dat is misschien onware mythe. Dan zou het toch de taak kunnen zijn van de historicus om die onware mythe te veranderen in een ware, dat wil zeggen met een meer gereflecteerde, meer gedifferentieerde interpretatie daar-

voor in de plaats te geven waarbij met name foute feiten in de onware mythe worden achterhaald (dat is een stukje winst) en vervolgens een gedeeltelijk perspectief, een eenzijdig perspectief wordt aangevuld met een ander perspectief, zonder dat men het expliciet wil maken, wil verabsoluteren. Ik heb het gevoel dat we dan een nieuwe samenhang zien, niet zozeer een nieuwe zingeving, want dat lijkt me te ver gaan, maar wel een nieuwe samenhang. Dat is ware mythe en dat is denk ik ook de zin van het historisch bedrijf, ook op de scholen.

Bertels: Ik ben het wel eens met die uitspraak dat een van de taken van de geschiedenis als wetenschap ook vertaald naar het niveau van de middelbare school-leerlingen de rol heeft van ontmythologiseren, maar tegelijkertijd heeft het ook een andere taak, minstens even belangrijk, om ook aan andere mensen duidelijk te maken dat, ook al is het vreselijk moeilijk om je te onttrekken in onze cultuur ook specifiek door westerse waarden en vooronderstellingen gedragen, er toch zoiets bestaat als de verandering van je eigen subjectiviteit, beperktheid, via een moeilijk aan te leren rol waarin je wel degelijk met anderen kan communiceren, ook al kom je dan niet per se terecht bij laten we zeggen neo-positivistische opvattingen over waarheid. Ik vind dat altijd op de middelbare school een van de taken van het geschiedsonderwijs is om mensen duidelijk te maken dat, in al de enorme verwarringen van waarden en ideologieën, er toch een aspiratie bestaat binnen talloze menselijke culturen om communicatief zo met elkaar om te gaan dat je ook iets van elkaar kunt begrijpen. Daarvoor gelden dan die regels van waarneming taalgebruik en redeneren en ik vind ook dat je dat moet laten zien. Wetenschap is niet alleen maar (en daarvoor wil ik me fel verzetten tegen de opmerking van van Holthoorn) het al van te voren haast bewust mee gaan doen met het creëren van mythen. Een van de tragieken van mythen is juist dat ze 'unverbindlich' zijn, dat alleen maar voor diegenen die geloven ze gelden. Als we van te voren al zeggen dat wetenschap daarvoor bedoeld is, waarvoor zit je dan aan een universiteit? Dan maar liever direct de rol van de historicus-literator die zijn mooie verhalen maakt, die desnoods in Peyton Place ook nog een soort geschiedenis bedrijft.

Brands: Wat het middelbaar onderwijs betreft, er wordt wel gezegd dat elk historisch werk een kwestie van kiezen is. Dat lijkt me beter te definiëren: het lijkt me in de eerste plaats een kwestie van weglaten. Men kiest een onderwerp, men isoleert dat tot op zekere hoogte, men verzelfstandigt dat object. Dat is ook het antwoord op mijn vraag dat collega Kossmann gaf. Waarom kies ik dit kader? Waarom deze beperkingen? Is het gerechtvaardigd dat ik dit weglaat? Enige newustheid van

waarom ik kies, wat ik weglaat en waarom ik het weglaat is erg belangrijk. Dat is een keuze die te vergelijken is met een politieke keuze. Het is een prioriteitenlijstje. En dat doe je in het historisch onderzoek net zo als in de politiek, in elk historisch onderwijs, of dat nou impliciet of expliciet is wat uren betreft hoe dat verdeeld moet worden, maar dat moet aan de orde gesteld worden, dacht ik toch wel, ofschoon ik zo weinig mogelijk dwang daarbij zou willen uitoefenen.

van Holthoon: Ik neem aan dat de heer Bertels geen aanslag op mijn carrièreverloop doet. Bewust creëren van mythen, nee, dat is niet wat ik bedoel. Ik wil zeggen dat in de poging om het verleden zin te geven, perspectivische verheldering, mythen ontstaan. Maar ik heb ook gezegd dat het afbreken van mythen minstens net zo essentieel is en dat je misschien deze volgorde zou kunnen handhaven - maar dat is een beetje een kwestie van persoonlijke voorkeur - dat één op het prioriteitenlijstje staat het afbreken van mythen, dat wat anderen beweren, en dat daarna automatisch het ontstaan van eigen mythen daarvoor in de plaats komen. Mag ik een ding onderstrepen wat de heer Bertels zegt en wat mij zeer na aan het hart ligt wat het middelbaar onderwijs betreft - al geloof ik niet noodzakelijk dat het onder het vak geschiedenis hoeft te vallen, maar meer misschien onder aardrijkskunde, maar ja, U weet, ik pleit voor een interfaculteit en dus voor het opblazen van de traditionele geschiedenisstudie - dat is die vergelijking met andere culturen. Daarin zit ook een heel belangrijk element voor distantie, dat bewust worden van de eigen ethnocentriciteit. Ik geloof dat dat heel belangrijk is en ook een wezenlijk element voor de opvoeding van intellectuelen.

Nauta: Dat sluit ook bij Brands aan.

Vraag uit de zaal: Van wat ik nu begrepen heb van de heer van Holthoon is, dat geschiedenis bestaat uit het afbreken van mythen en het scheppen daarvan. Terwijl de definitie van de heer van Holthoon van mythen was....

Nauta: (vat rest van de vraag uit de zaal samen) Hoe kan men het van Holthoon eens zijn en, op Bornewasser na, het belang van la) ontkennen?

Kossmann: Maar wie zegt dat het forum het met van Holthoon eens is? Persoonlijk vind ik het woord mythe hier wel heel ongelukkig gebruikt; als hier het woord mythe niet betekent werkhypothese, dan kan ik het begrijpen, maar mythe in welke zin? Dat het

doel van geschiedenis zou zijn de zin van het heden te bepalen, zie ik persoonlijk ook niet. Dan is er namelijk de presuppositie dat er een zin van het heden überhaupt zou bestaan, waar ik nog niet zomaar van overtuigd ben. Ik geloof dat het stilzwijgen van dit forum, indien het zo zwijgzaam is geweest, meer aan externe factoren te wijten is dan dat we het allemaal zo met meneer van Holthoon eens zijn.

Bornewasser: Ik denk dat we naar mijn smaak een ding goed moeten vasthouden, dat wanneer het woord mythe gebruikt is het toch vooral echt als knuppel gebruikt is. Als we daar nu om gaan strijden en zeggen: maar mythe dat kan toch helemaal niet, bestaat dat?, laat ik dan aan de heer van Holthoon vragen: is die mythe meer een stuk interpretatie, zingeving aan wat je bestudeert?

van Holthoon: Ja, maar ik hou daar toch mee vast dat de instrumentaliteit van die zin, van die uitleg er is om iemand toch een zeker anker in het heden te geven. Het is niet zomaar een vrijblijvend heuristisch instrument.

Bornewasser: Als dat zo is, en ik kan me dat indenken, dat past ook bij mij, alleen zou ik daar die filosoof bij willen gebruiken als instrument, ik zou dat uit willen besteden - dan wil ik toch vragen: is dan die nieuwe mythe, die ik dan desnoods zou willen noemen de ware mythe - want U maakt onderscheid - is daar dan het belangrijke van dat die nieuwe van U nu doelbewust niet wil verabsoluteren en dat de onware mythe vooral aangevallen wordt vanwege 'dat is het'; met andere woorden het relatieve element wordt toch nadrukkelijk beklemtoond. Dat was mijn eerste vraag. De tweede vraag is: als U zegt zingeving, is dat dan niet meer 'voorlopige samenhang'. Zingeving lijkt me wel bijzonder ontisch, maar samenhang lijkt me voorzigtiger en dichter bij wat wij kunnen.

Bertels: Ik ben toch nog wel zo doorkneed in het wijsgerig jargon dat ik het afgelopen gesprek van de beide heren totaal niet kan volgen. Wat daar geschermd wordt met dingen als zingeving en duiding, wat mij als filosoof de haren ten berge doet rijzen! De doelstelling van zoiets als methodologie is, dat je zeer precies aangeeft wat je met begrippen bedoelt. De heren gebruiken begrippen waar op geen enkele manier een technische operationalisering van mogelijk is. Daarom vind ik het apekooltaal. Het is literaire metaforiek die vrolijk wordt doorgegeven, maar waar ik wetenschappelijk niets mee te maken wil hebben.

Nauta: Bertels en Brands bevinden zich ook op dit punt dicht bij elkaar, omdat Brands gezegd heeft over mythe dat hij het had over theoretische verklaring. Hij zei: als dat bedoeld wordt, accoord; als er nog iets meer mee bedoeld wordt, dan weet ik helemaal niet waar het nog eigenlijk over gaat. Kortom...

van Holthoon: Ik vind het een beetje jammer dat ik nu tot een soort aambeeld wordt verheven, wanneer de heren ongetwijfeld veel filosofischer en ongetwijfeld veel intelligenter zijn dan ik. Antwoord aan de heer Bornewasser: ik dacht inderdaad dat je de verabsolutering van mythe als wetenschapper moet vermijden, ik dacht alleen niet dat het met het vraagstellingsheeld te maken had, het is meer een kwestie van wetenschappelijke ethiek. Ik zou erg ver mee kunnen gaan dat met zin, duiding, bedoeld wordt 'samenhang'. Dat is inderdaad wat ik voel.

Antwoord op de heer Bertels: dit is inderdaad erg vaag, maar ik heb dan ook gezegd van de zaken die onder a) vallen dat er m.i. heel wat zinnigs en wetenschappelijks over te zeggen valt, en dat de heel precieze dingen, precieze definities in b) komen en daarvan heb ik gezegd dat ik het helemaal niet iets specifiek voor de geschiedenisstudie vind. Ik wil er dan ook wel bijzeggen dat je dan ook in een soort van theorieën komt, de 'middlerange', datgene wat Bacon genoemd heeft de axiomata media, waar je dus voor korte, doelbewuste studies - daar komen dus de methodologische vragen naar voren, die heel precies en heel concies moeten worden uitgedacht - kiest, maar daar gaat het mij hier niet om.

Vraag uit de zaal: Wat houdt het citaat bij 1) in: wat is romantisch, wat is paradigma? Als je iemand een Marxist noemt, wat heeft dat dan te maken met politiek en wat met realiteit?

Bertels: Als ik eerst een opmerking mag maken over de geschiedenis van de sociale wetenschappen en de geschiedenis van de methodologie - ik dacht dat dat nu een centraal discussiepunt is dat vanmiddag aan de orde is. Ik denk dat de sociale wetenschappen globaal ontstaan zijn in de achttiende eeuw en dat met het ontstaan van die wetenschappen een aantal a-priorische keuzen gedaan zijn hoe de sociale werkelijkheid te benaderen valt. Een voorbeeld hiervan is het begrip individu, een zeer laat-achttiende-eeuws concept van waar uit men gaat kijken naar wat dit sociale veld überhaupt bevat. de romantiek heeft belangrijke bijdragen geleverd tot een aantal van die blikopenende ideeën waarin je naar die sociale wetenschappen kan kijken. Sociale wetenschap is kijken naar het maatschappijproces en maatschappij is het object

van geschiedenis. Nu is het merkwaardige dat met name midden in die negentiende eeuw er een soort centrale discussie gaat ontstaan over wat methoden zijn in wetenschappen. Nu wordt het ingewikkeld: als mensen als Mill, en daarna mensen in de psychologie en de functieleer de methoden gaan vastleggen volgens welke je sociaalwetenschappelijke objecten te lijf moet gaan, gaan ze regels creëren: regels van taalgebruik, waarnemen, redeneren en voor ingrijpen. Die regels leiden er toe dat men op een aantal terreinen beter intersubjectief met elkaar kan communiceren: er wordt meer gemeten, er worden meer operationele begrippen ingevoerd enzovoorts. Dit wil toch niet zeggen dat die regels van de methodologie een ontwikkeling zonder geschiedenis is, met andere woorden (dat maakt het zo ingewikkeld) het nadenken over de theorie der sociale wetenschappen is dus ook de theorie, de meta-theorie van geschiedenis. Er ontstaan regels die de communicatie wetenschappelijk verbeteren en toch hebben die regels zelf een eigen geschiedenis. Kuhn, en voor een deel Foucault, introduceren daar begrippen als paradigmata, dat men dus wel pretendeert en probeert om intersubjectieve regels te maken en dat men inderdaad daarin voor een deel de communicatie verbetert maar ook met begrippen die op zichzelf een bepaald historisch axioma met zich meedragen. En daarin functioneert bijvoorbeeld de romantiek, en daarin functioneert bijvoorbeeld ook het Marxisme. Ik denk nu - en dat is de limiet waarbinnen je zou moeten praten - dat ook als je geschiedenis probeert te verwetenschappelijken en je strenger gaat proberen te houden aan algemene regels van wetenschappelijk onderzoek dat niet betekent dat we uiteindelijk de laatste opgang van de ratio hebben beleefd en we hebben nu al onze door het westen gedomineerde opvattingen over hoe je de werkelijkheid moet meten, berekenen, wat voor logica je moet gebruiken, enz. Komt het er nu op neer dat dat de laatste wijsheid is? Het is ingewikkelder nadenken over wat nu geschiedenis is om de grenzen te zien ter linkerzijde en ter rechterzijde, weg van die literaire vaagheid, weg van dat ene mooie verhaal na het andere - wat ook als het ware in de twintiger jaren versleten is - zonder anderzijds te denken dat die regels die je nu maakt, de modellen die je nu introduceert de werkelijke objectiviteit betekenen. Wij verschuiven binnen die geschiedenis van de methodologie van paradigmata.

Vraag: Maar hoe kan je nu weten in hoeverre je met de werkelijkheid te maken hebt?

Bertels: Wetenschap heeft het opgegeven de werkelijkheid te attrappen.

Vraag: Alle wetenschappen?

Bertels: Alle wetenschappen. De werkelijkheid is sinds Kant een 'Ding an Sich' wat wij niet werkelijk impliciet objectief als echte waarheid kunnen bereiken, maar wat wij proberen is steeds geraffineerder netwerken aan te leggen over dathene wat vanuit dat 'Ding an Sich' als sugnaal bij ons binnenkomt.

Brands: Als hier gezwezen wordt op dit ogenblik dan betekent dit geen instemming met het laatste woord.

pauze

Bij de fotocollage:

van boven naar onder, van links naar rechts:

Nauta Brands Ankersmit

Bertels Kossmann van Holthoon Nauta Brands Ankersmit Bornewasser

Bornewasser Bertels

Nauta

van Holthoon

Kossmann

